

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1112-1122

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

2008 KRİZİ SONRASINDA KÜRESEL FİNANSAL KRİZLER VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

GLOBAL FINANCIAL CRISES AFTER 2008 AND THEIR EFFECTS ON TURKISH BANKING SECTOR

Melike ÖZHAN

Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Teorisi, İstanbul/Türkiye

Article Arrival Date : 14.11.2019

Article Published Date : 10.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.199>

Reference : Özhan, M. (2019). "An Ethical Overview On Cloning In Nigeria", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1112-1122

ÖZET

Küreselleşen dünyanın ve gelişen finansal piyasaların sonucunda iktisat tarihinde son yıllarda sıklaşan krizler için, farklı iktisatçılar farklı tanımlamalarda bulunsada toplu olarak bakıldığında kriz, öngörülemeyen gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan, arzu edilmeyen olaylar silsilesidir. Öyle ki, günümüzde krizler birbirlerine coğrafi olarak çok uzak mesafelerdeki ülkelerden bulaşabilmekte, kıtalar arası yayılabilmektedir. Bir ülkede kriz başgöstermeye başladığında, o ülkede finansal sistem bozulmuş ve temel işlevi olan reel sektöre finansman sağlama işlevini yerine getirememeye başlamış demektir. Krizlerin ortaya çıkış sebeplerinin ve yayılma süreçlerinin tanınması,olası krizlere karşılık alınması gereken tedbirler açısından hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada, küresel krizlerin yapısı ve bu krizlerin bankacılık sektörüne etkileri araştırılmaktadır. Krizler sadece piyasaları değil, ülkede yaşayan her bir bireyi derinden etkilediğinden, ne denli önemli olduğu 2001 yılında Türkiye’ de acı bir şekilde tecrübe edilmiştir.

Gerek dünya, gerekse Türk finans piyasaları ve bankacılık sektörü 90’ lardan sonra sıklaşarak yaşanan bu krizlerden gereken dersleri almıştır. Piyasaların güçlendirilmesi, kırılganlığının azaltılması ve daha etkin bir denetim mekanizmasının bankacılık sektöründe hakim olması amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılmış, teknolojik altyapı oluşturulmuştur. Bununla beraber, piyasalar statik bir yapı göstermeyip, aksine baş döndürücü bir dinamizmle değiştiğinden, “Dünya Bankası, IMF, Basel Komitesi” gibi kuruluşlar, finansal sistemlerin daha etkin bir şekilde düzenlenmesine yönelik kural, politika ve standartları tespit ve uygulamaya yönelik araştırmalarına devam etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler, Küreselleşme, Bankacılık Sektörü,2008 Krizi

ABSTRACT

The crises; that have become more frequent in recent years in economic history as a result of the globalizing world and developing financial markets, different economists have different definitions to explain this term. When viewed collectively, the crisis is a series of undesirable events that have emerged as a result of unforeseen developments. In fact, today, crises can spread to each other from countries that are geographically far from each other and even spread across continents. When the crisis begins to emerge in a country, it means that the financial system in that country has deteriorated and is unable to fulfill its main function of providing financing to the real sector. Recognition of the reasons for the emergence of crises and their spreading processes is crucial for the measures to be taken in response to possible crises. In this study, the structure of global crises and their effects on the banking sector are investigated. Crisis do not only effect markets also profoundly affect every person living in the country, that is experienced in a painful way by Turkey in 2001.

Both the World and Turkish financial markets and the banking sector have learned the lessons from these crises that have become more frequent after the 90’s. Necessary legal arrangements have been made and technological infrastructure has

been established in order to strengthen the markets, reduce fragility and dominate the banking sector more effectively. However, as the markets do not show a static structure but rather change with a dazzling dynamism, organizations such as “IMF, World Bank, Basel Committee continue their researches to determine and implement rules, policies and standards for more efficient regulation of financial systems.

Key Words: Financial Crises, Globalization, Banking Sector, 2008 Crises

1. GİRİŞ

Kriz sözcüğü aslında olarak Yunan kökenli olup, Yunanca “krisis” kelimesinden türetilmiştir. Günlük hayatta çok farklı kavramları ifade etmek için sıkça kullanılsa da, temelde “olumsuz ve istenmeye bir duruma geçiş yapmak” ve “birden ortaya çıkan hastalık belirtisi” anlamlarını taşır. (Yüksel,2016:7)

Dünya kriz kavramıyla ilk kez ve acı bir tecrübeyle “1929 Büyük Buhranı” sırasında tanışmıştır. Bu kriz, etkileri ve sonuçları açısından halen kapitalizmin en sarsıcı krizi olarak tarihte yerini almıştır. Finansal risk ve finansal kriz kavramı, son yıllarda küresel piyasalarda giderek daha da önem kazanmaktadır. İktisatçılar tarafından 1990 yılı ve sonrasında en çok yazılıp çizilen konuların başında gelmektedir. Bunun temel nedeni, 1990 sonrası Kapitalist dünya düzeninde üstüste beliren krizlerdir. (Toprak,2012:8) Bankacılık sektöründe son 20 yıllık döneme bakıldığında küresel bağlamda çok büyük çalkantılar yaşandığı açıktır. Bu nedenle bankalar finansal risk ve kontrol sistemlerini geliştirmeye ve etkinleştirmeye büyük önem vermektedirler. (Tunalı,2007:3)

Uluslararası finansal piyasalar, 80’ler ve 1990’larda köklü bir değişime maruz kalmıştır. Diğer bir yandan da değişen dünyanın şartlarının bir gereği olarak, eskisinden çok daha karmaşık ve hızla gelişen işlemlerin finansal sisteme girişiyle, artık piyasalar eskiye oranla risklere daha açık ve kırılğan bir hale gelmiştir. Bu değişimlerin nedenlerini incelediğimizde karşımıza ilk olarak, uluslararası piyasaların küreselleşmesi çıkmaktadır. Küresel finansal piyasalar, paranın serbestliğinin önündeki engelleri zamanla azaltarak, entegre bir sisteme dönüşme çabası içine girmişlerdir.(Tunay,2014:31)

Bunun sonucunda para ve sermaye piyasaları, gelişen teknolojinin imkanlarını üst düzeyde kullanarak dönüşmüş ve piyasaların entegrasyonu sağlanmıştır. Ancak bu değişim, “sıçrama etkisi” yani, belirli bir bölgede ortaya çıkan finansal sorunların farklı piyasalara ve oralardaki yatırımcılara da sıçraması durumuna yol açabilir. Uluslararası finansal piyasaların zamanla yaşadığı değişim volatilité oranlarını yükseltmiştir. Volatilité; piyasadaki fiyat ve oranların hızlı değişken bir yol izlemesi anlamına gelmektedir. Volatilité arttığında, yatırımcılar eskisine oranla çok daha büyük risklerle yüzleşmek durumundadır.(Schwartz, 1995: 7)

Yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak, bankacılık sisteminin dinamikleri kökten değişikliklere ihtiyaç duymuştur. Finansal sistemde daha etkin bir risk yönetiminin sağlanması ve işleyişinin garanti altına alınabilmesinin, sistemin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından vazgeçilmez olduğu anlaşılmıştır. Daha önceleri yaşanan örneklerin ışığında söyleyebiliriz ki, tüm bu denetim mekanizmalarına rağmen halen birçok yatırımcı, portföy yöneticisi ve finansal kontrol birimleri dahi bu risklerin birçoğunu öngörmek konusunda yetersiz kalabilmektedir. Bu riskleri tamamen elimine etmek en gelişmiş piyasalarda bile mümkün olmayan bir durumdur. Bunun yanında, risklerin öngörülemeyen oluşu, bunların tamamına karşı savunmasız beklemek anlamına gelmemektedir. Riskler mutlaka uzman ellerde, finansal kurallar çerçevesinde değerlendirilmeli ve yönetilmelidir. Bu yönetim sürecinde, elimine edilecek ve kabul edilecek oranlardaki riskler konularında verilen kararlar, finansal sistemin sağlığı açısından hayati önem taşımaktadır. (Özatay,2009:22)

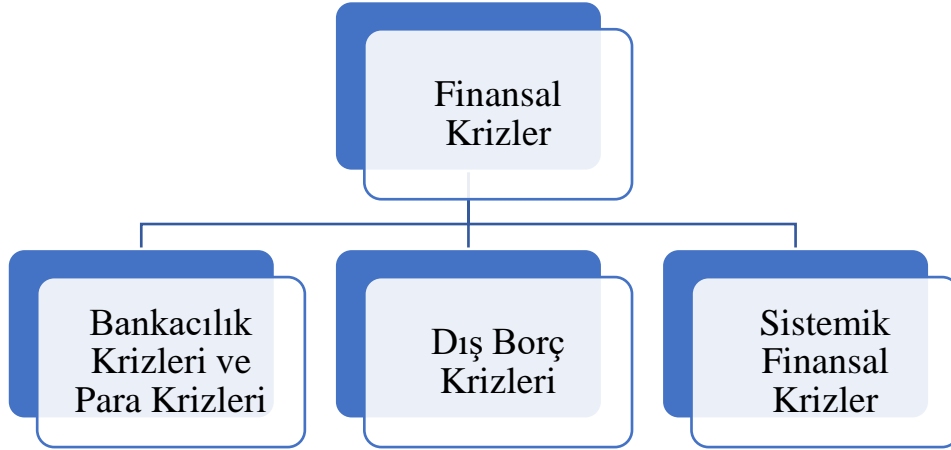
2. FİNANSAL KRİZLERİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Ekonomik krizler; “Reel sektör krizleri” ve “Finansal krizler” olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Biz burada finansal kriz başlığı altındaki;

- “Bankacılık Krizleri ve Para Krizleri”
- “Dış Borç Krizleri”

- “Sistemik Finansal Krizler” konularını inceleyeceğiz. (Kibritçiöglü, 2001:9)

Şekil 1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: “Kibritçiöglü,Türkiye’ de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı,Sayı ,2001,s.9”

2.1. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri, genelde bankaların yükümlülüklerini yerine getiremeyecekleri düşüncesiyle mevduat ve yatırım sahiplerinin panikleyerek toplu olarak mevduat yatırımlarını çekme isteği sonucunda oluşmaktadır. Bankacılık krizlerinde sadece tek bir neden veya sinyal bulunmamaktadır. Farklı kriz türlerinde olduğu gibi birbirlerinden yalıtılmış oldukları da söylenemez.(Özkan, 2009: 28) Bankacılık krizleri, çoğunlukla para krizlerinden önce görülürler. Para krizleri ise, döviz kurundaki ani oynamalar ya da sermaye akımlarındaki ani çıkışları kapsar. Bu nedenle döviz ve ödemeler dengesi krizleri “para krizi” olarak da isimlendirilir. Para krizi her zaman olmasa da, genellikle “sabit kur yada yarı sabit kur” rejimlerinde daha sık görülmekte, ülke parası üzerinde spekülative bir atak neticesinde yapılmak zorunda kalınan yüksek oranda bir devalüasyon sonucu yahut ülke parasının değerini koruma amaçlı faiz oranlarının çok yüksek tutulması sonucu oluştuğu gözlemlenmiştir. (Palamut&Giray,2001:17)

1990’ların ortalarında bazı gelişmekte olan ülkelerde para ve bankacılık krizleri birbirini takip eden bir karakter göstermişlerdir. Bazen şiddetli para krizlerinin de bankacılık krizlerine yol açtığı görülmüştür. Borç krizlerinin bankacılık krizlerini izlediği (1981-1982) Arjantin ve Şili yada zıt olarak bankacılık krizinin borç krizini takip ettiği (1982) Kolombiya, Meksika, Peru ve Uruguay Krizleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. (Kansu,2004:53)

Doğu Asya krizi, ilk olarak para krizi gibi baş göstermiş ancak sonrasında tüm ekonomiyi etkisi altına alan bir bankacılık ve borç krizi olarak varlığını sürdürmüştür. Görüldüğü gibi krizleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak zordur çünkü bir iç içe geçmişlik söz konusudur. Araştırmalarda ortaya çıkan; 1970’ li yıllardan, 80’ lerin ortalarına kadar olan dönemde görülen krizler, çoğunlukla para ve dış borç krizleriyken, 1980’ lerden sonra, bankacılık krizlerinin sayısı artmış ve 90’larda “ikiz kriz” olarak adlandırılan, para ve bankacılık krizleri birlikte görülmeye başlamıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler, gelişmiş piyasalarda ortaya çıkan krizlerin iki katıyken, bu sayı bankacılık krizlerinde daha büyük bir ivmeyle artmaktadır. (Kaminsky&Reinhart,1999:476)

2.2. Dış Borç Krizleri

Günümüzün küresel dünyasında devletler arasındaki rekabetin artması, gelişme sürecinde olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalama ve aradaki makası kapatabilme çabası piyasalardaki finansman ihtiyacını artırmıştır. Devletlerin, kamu ya da özel kesimlerinin dış borçlarının anapara veya faizlerini karşılayamaması durumunda dış borç krizleri ortaya çıkar. Bu borçlar kamuya ait olabileceği gibi, özel sektör borçları da olabilir. Ülkenin borçlarını ödeyememesi durumunda piyasaların devlete güveni azalır. Güven ortamının kaybolması ülkede sermaye çıkışlarına da hız kazanır. Bu durum ülkelerin ekonomik olarak zor durumda kalmasına ve krizin daha da derinleşmesine yol açar. (Tunalı,2007:8)

Dış borç krizleri ilk olarak 80'lerden sonra gelişmekte olan ülkelerde baş göstermeye başlamıştır. 1973-74' teki petrol krizinin en büyük sonuçlarından birisi petrol ihraç eden ülkelerin bilançolarında ortaya çıkan cari fazlalardır. Bu fazlalıklar ya gelişmekte olan ülkelere kaynak olarak aktarıldı yada petrol ithali için gereken finansman sağlandı. 1980' lerin başlarında Amerika ve İngiltere' nin enflasyonu yenmek amaçlı uyguladığı katı para politikası bu ülkelerde resesyona yol açtı. Aynı zamanda, yükselen faiz oranlarıyla borçlu ülkelerin borç stoğunu arttırdı ve bu ülkelerden Birleşik Amerika' ya ve İngiltere' ye sermaye kaçışına neden oldu. Bu ülkelerin büyük çoğunluğu "Latin Amerika" ülkesiydi. Nitekim, Latin Amerika ülkelerinin dış borç toplamı, 1975 senesinde 68.5 milyar dolar düzeyinde iken, 1986 senesinde 392.9 milyar dolara ulaşmıştı.(Brandford&Kucinsky,1988:2) Öte yandan, bu ülkeler için bir diğer gösterge de dış borcun GSYH' ya oranındaki artıştır. 1986 yılında Latin Amerika ülkelerinin dış borç toplamının GSYH' ya oranı %50'ye, ihracata oranı ise %400' e çıkmıştır. (Kalaycı, 2015:202)

2.3. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler ile ilgili literatürde birçok farklı tanım bulunmaktadır. David Marshall' a göre sistemik kriz, "finansal yapıda kredilerin ve ödemelerin dağılımı gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratacak kadar büyük şokların meydana gelmesidir".(Marshall,1998:13) Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere; sistemik krizde bir problemin tüm sisteme yayılması söz konusudur. Bu duruma, bir ülkede tek bir bankanın iflasının ardından, bunun diğer bankalara ve tüm bankacılık sistemine sirayet ederek sistemik bir krize dönüşmesi örnek gösterilebilir.(Yüksel,2016:17) Martin Feldstein ise sistemik krizi, "ülkenin yerel parasının büyük ölçüde değer kaybetmesi sonucunda döviz kurlarının bu durumdan ciddi manada etkilenmesi" olarak tanımlamaktadır. (Feldstein,1996:6) Sistemik finansal krizler, kısaca finansal piyasalarda ortaya çıkan ve çoğunlukla hızla yaşanan ciddi bozulmalar olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle, ilgili krizler hem para hem bankacılık krizlerini kapsamaktadır ve bu bozulmaların bir sonucu olarak ülke ekonomileri ciddi zararlar görmektedir. Sistemik krizlerin ülke ekonomilerine verdiği zararlar, diğer tüm kriz türlerinin verdiği zararlardan büyük olabilmektedir. (Yüksel,2016:18)

3. KÜRESEL FİNANSAL KRİZLER

Dünya ekonomisi, son yüzyılda artan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, çok büyük krizlerle, kıtlıklarla ve savaşlarla baş etmek mecburiyetinde kalmıştır. Ancak tüm bu yüz yıl içerisindeki en ağır kriz, Büyük Buhran olarak da adlandırılan "Dünya Ekonomik Krizi" dir. 1929 senesinde Amerika'da başlayan bu yıkıcı krizde, ABD borsası çökmüş ve bu enkaz, Almanya ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, çok kısa bir zaman süresince birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. Diğer bir deyişle, çalışan her dört kişiden biri işini kaybetmiştir. Yine 1933 yılı itibariyle toplam GSYH, 1929 yılı GSYH' sının ancak üçte birine yaklaşabilmiştir.(Galbraith,1997:168) Krizden dokuz yıl sonra 1938 senesinde dahi, işsizlik problemi halen çözülmüş değildir. 1938' de, dünya nüfusunun %20'si işsiz konumdaydı. Dünya genelinde emtia fazlalığı oluşmuş ve fazlalık sonucu fiyatlar genel düzeyi %25' lere kadar gerilemiştir. 1929 Büyük Buhranı, ABD başta olmak üzere, tüm dünya ülkelerini derinden sarsmış ve bu sarsıntının artçı şokları yıllar boyu devam etmiştir.(Öztürk&Gövdere,2010:8)

1970 ve 1980' lerde ise finansman ön plandadır. Sermaye akımları şekil değiştirmiş ve “ticari bankalardan alınan sendikasyon kredileri” olarak varlığını devam ettirmiştir. Krizin etkilerini üzerinden atamayan devletlerin büyük bölümü ise, kamu borçlarıyla yaşamaktaydı. Borçlar dolar olarak hesaplanmakta ve “LIBOR Faizlerine” göre değişmekteydi. Özellikle de, Latin ülkeleri' nin borçları çok yüksek rakamlara ulaşmıştı. Meksika ve Brezilya borç batağında en önde gelen ülkeler olup, toplam borcun %37' lik bir bölümünü kapsamaktalardı.(Solomon,1999:31) 1970' lere gelindiğinde ise, “gelişmekte olan ülkelerin” borçları 100 milyar dolar civarlarındaydı. Ancak, 73-74 yıllarında patlak veren “petrol krizi” nin yaşanmasının ardından bu borçlar “565 milyar dolar” düzeylerine gelmiştir. (Çalışkan,2014:15) 1975 krizi, enflasyon oranında kalıcı bir değişiklik yaratmış ve kriz sonrasında yıllık enflasyon %100 civarında sabitlenmiştir.

Bununla beraber, 1977-80 yılları arasındaki liberalizasyon politikaları ve açık ekonominin etkisiyle artan yıkıcı sermaye hareketleri borçlanmayı da arttırmıştır.(Bruno,1990:111) 1980-83 arasındaki zaman dilimine baktığımızda ise hızlı bir yükselişle “800 milyar dolar” düzeylerini geçtiği görülür. Dış borç stoklarının böyle bir hızda yükseldiği görülen bu yıllarda borçların yapılanması, “borç vadelerinin” kısaltılması şeklinde yapılmıştır. (Çalışkan,2014:15) 1982 yılında patlak veren “Latin Amerika Dış borç krizi” lokal bir kriz niteliğinde başlamış olsa da,“Latin Amerika” ülkelerinin de dış borçlarını karşılayamamaları nedeniyle kriz küresel bir kimlik kazanmıştır.(Feldstein,2002:18) Bunların ardından; 92-93 yıllarında ERM krizi, 94-95 Meksika ve Arjantin, 97-98 Asya ve Rusya krizleri, 99'da Brezilya, 2001' de Türkiye krizi olarak devam etmiş ve aslında bölgesel olarak başlayıp daha sonra çevre ülkeleri de etkileyen ve birbirini takip eden krizler yaşanmıştır.

2007 yılında başlayan krizin temelinde Amerikan konut piyasası yer almaktadır. 2006 senesinde inanılmaz rakamlara ulaşan emlak fiyatları, 1996 yılına kıyasla üç kata yakın artış göstermiştir ki, bu yıllık bazda düşünüldüğünde %11 civarına denk gelmektedir. Konut fiyatlarında oluşan bu hayal edilemez yükseliş, ne ABD enflasyon oranları, ne de büyüme rakamları ile açıklanamamakta ve makroekonomik temellerle uyumsuzluk göstermekteydi. (Rötheli,2010:119)

Bu durumun kökeninde ise bankaların denetimsiz ve kontrolsüzce dağıttığı riskli krediler yatmaktaydı. Gittikçe şişen kredi balonu, Amerika' nın en köklü ve güvenilir kabul edilen “Lehman Brothers” gibi finans devlerinin ardarda iflası ile patlamıştır. Amerikan yönetimi, “850 milyar dolar” tutarındaki bir kurtarma paketini senatoda onaylamış ve piyasaları rahatlatması amacıyla servis etmiştir. Ancak hükümet aksiyon almakta ve karar mekanizmasını devreye sokmakta geciktiği için kriz büyümüş ve tüm dünyayı etkisi altına alan “2008 Küresel Krizi” artık kaçınılmaz olmuştur. (Weeks,2009:18) Dünya ticaretindeki değişimler incelendiğinde; dünya ticaret hacmi 2007'de %5,7 artış göstererek, 2005 ve 2006 yıllarındaki hacimlere göre çok daha düşük seviyelerde kalmıştır. Bu azalma trendi, 2008 yılında artarak “%1.6” olarak kaydedilmiştir. 2009 yılında ise, “% -12.6” ile düşüş rekoru kırmış ve küresel krizin etkilerini en çarpıcı yansıtan verilerden biri olarak kayıtlara geçmiştir.(IMF WEO Report,2016:25)

Tablo 1: Küresel Ekonomide 2006-2015 Arası Dünya Ticareti ve Sanayi Üretimi Değişim Oranları

%	Dünya ticareti ve sanayi üretimindeki değişim	
2006	8.9	4.7
2007	5.7	5.1
2008	1.6	0.7
2009	-12.6	-7.9
2010	14.2	9.0

2011	5.8	4.4
2012	1.6	2.6
2013	2.4	2.3
2014	3.2	3.3
2015	2.5	1.9

Kaynak: “IMF, World Economic Report 2016:25”

Küresel finansal kriz, tıpkı diğer dünya ülkelerinde yaşandığı gibi, Türkiye’de de sarsıcı sonuçlar doğurmuş, buna paralel olarak da, gerek ekonomik, gerekse toplumsal alanda negatif etkileri görülmüştür. Bu etkiler ilk olarak, Eylül 2008’den itibaren küresel ekonomide yaşanan daralma nedeniyle Türkiye ekonomisi’nin de bir durgunluk dönemine girmesi olarak kendini hissetmiştir. Küresel krizin finans sektörüne etkileri 2009 yılında daha net görülmeye başlamıştır. Türk finans kesimine bakıldığında, sistemin temel direği olan bankacılık sektörünün, krizden etkilenen diğer dünya ülkelerine kıyasla bu dönemi çok daha sağlıklı bir şekilde atlattığı ifade edilebilir.(Selçuk,2010:23) 2008 krizini en az hasarla atlatabilmek için dünya ülkelerinin finansal piyasalarına geniş çaplı müdahaleler yapıldığı, yapılandırmaların ve denetim mekanizmalarının yeniden düzenlendiğini göz önüne alırsak, ülkemizde bu çapta müdahalelere gidilmesine gerek duyulmadığını söyleyebiliriz. Küresel ölçekteki bu krizin etkilerini ifade eden rasyolardan biri olan “sermaye yeterliliği oranı” 2008 yılı itibariyle “%18”den “%20.6” düzeylerine çıkmıştır. 2010 yılında ise “%19.9” olarak dünya standartlarında dahi yeterli sayılabilecek bir orana ulaşmıştır. Böylece gerek finansal sistem katılımcılarının, gerekse ekonomiyi yönetenlerin 2001 krizinden gereken dersleri ve önlemleri alarak çıktığını söylemek yanlış olmaz.(TBB,2011:27)

4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

İtalyanca’da “tezgah, sıra, masa” anlamlarına gelmekte olan “Banko” kelimesinden türetilen “banka”ların tarihçesi milattan önce 3500’lü yıllara kadar uzanmaktadır. Paranın varlığının olmadığı, takas ve değiş tokuş yöntemiyle ticaretin olduğu ilkel zamanlara ait yapılan kazılarda bankacılığa benzeyen uygulamaların yapıldığına dair kanıtlara ulaşılmıştır. Milattan önce “3500” lü yıllarda, Mezopotamya Uruk’ta kurulmuş olan “Maket”ler tarihte bilinen ilk bankalardır. “Maket” sahipleri harman yapıldığında geri ödeme şartıyla çiftçilere “hammadde ve teçhizat” sağlamaktaydı.(Sümer,2016:487)

Adet ve dini gerekçelerin etkisiyle, Türklerin bankacılık ile tanışması diğer toplumlara göre daha geç gerçekleşmiştir. Türklerin daha kutsal meslek olarak nitelendirdiği “askerlik” mesleğini tercih etmeleri ve din adamları tarafından faiz ve bankacılığın “haram” olarak nitelendirilmesi Türkiye’de bankacılığın gelişmesine engel olmuştur. Aslında, Osmanlı’da oldukça canlı bir ticari ortam bulunmaktaydı, tüccarlar bu faaliyetlerin bir gereği olarak bankacılık sisteminin varlığına ihtiyaç duymaya başladı.(Ateş&Soyak,1999:25) Halkın gayrimüslim kesimi olan “Ermeni, Rum ve Yahudi”lerce yürütülen “bankerlik ve sarraflık” gibi meslekler zamanla “bankacılık faaliyetleri” olarak devam etmiştir. Osmanlı’da kurulan ilk banka 1847’de Galata Bankerleri’nce kurulmuştur. Osmanlı’nın bastığı ilk para olan “kaime” ler kısa sürede değer kaybedince Galata Bankerleri ile Osmanlı’nın ithalatını finanse etmek üzere sabit döviz kuruyla yurtdışı piyasalara poliçe yazma konusunda bir anlaşma yapmıştır.(Boratav,1988:26)

Daha sonraları Galata Bankerleri’nin, devletten bir banka kurmalarına izin vermelerini istemiş ve bunun üzerine, 1847’de “İstanbul Bankası yada (Bank-ı Dersaadet)” faaliyete geçirilmiştir. Bu bankanın ömrü kısa olmuş ve 1852’de faaliyetlerine son vermiştir. Beş yıl gibi kısa bir süreçte faaliyet gösteren İstanbul Bankası bir tarafa bırakılırsa, İngiliz sermayesiyle kurulmuş olan “Osmanlı

Bankası' nın", Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk bankası olduğu söylenebilir. Bu dönemde Osmanlı'nın gelirlerinin harcamalarını aşması ve kaynak sıkıntısı yaşanması Osmanlı Devleti' ni dış borçlanmaya itmiştir. Bu bankaya 1857 yılında Avusturya sermayesi, 1863 yılında ise Fransız sermayesi ortak olmuştur.(Tunalı,2007:74)

Cumhuriyet'in erken dönemlerinde çalışmakta olan yabancı bankaların büyük çoğunluğu, "Osmanlı Devleti"nin yıkılmasına yakın halen faaliyetlerini sürdürmekte olan bankalardı. Cumhuriyet' ilanından sonra, öncelikli olarak, yabancı hakimiyetindeki bankacılık sisteminin değişmesi amacıyla "yerel özel sektör bankacılığı" teşvik edilmiş ve sektördeki bu yabancı bağımlılığından kurtulmak amaçlanmıştır. Liberal iktisat politikalarının benimsenmesi, özel sektör bankacığının gelişmesine ortam hazırlamıştır.(Parasız.1998:109) Bu hedeflere yönelik olarak, Atatürk başkanlığında, "17 Şubat – 4 Mart 1923" tarihlerinde "İzmir İktisat Kongresi" gerçekleştirilmiştir. Kongreye; sanayiciler ve tüccarların temsilcilerinin yanı sıra,işçi ve çiftçiyi temsilen de katılımcılar yer almış ve 1300' den fazla temsilciyle kongre toplanmıştır. Kongrede, bankacılığın ekonomik gelişmedeki önemini vurgulamışlar ve özel sektörün mevcut gücü buna yeterli olmadığından, bankacılığın gelişmesi için devletin buna öncü olması gerektiğinin önemini savunmuşlardır. Bunun sonucunda da, 1923-1932 yılları arasında birçok yerli banka kurulmuştur. (Ökçün,1981:33) Planlı bir devletçilik anlayışıyla, 1933 sonrası hızlanan devletçilik ilkesi, 1934' te "Birinci Sanayi Planı" yla uygulamaya geçirilmiştir. Bu dönemde devlet eliyle sanayileşmenin gerçekleştirilmeye çalışılması stratejisi benimsenmiş, fakat devletin de finansman sıkıntısı çekmesi üzerine bankacılık sektöründen faydalanarak, bu sektörden finansman sağlama yolunu seçilmiştir.(Zarakolu,1973:54)

1945 sonrasında Türk bankacılık sektöründe liberal dönem olarak adlandırılan, iktisadi politikadaki değişikliklerle özel bankacılığın hızla geliştiği bir döneme girilmiştir. 1946 yılında Beş Yıllık Kalkınma Planı' nın bırakılıp, tarımı ve alt yapı yatırımlarını serbest piyasa düzeninde gerçekleştirmeyi hedefleyen bir programa geçilmiştir. 1950 yılında liberal görüşlü Demokrat Parti' nin iktidara gelişi de bu süreci hızlandırmıştır. İktisadi liberalizm doğrultusunda özel sektörün teşvik edildiği bu dönemde bankacılık sektörü de gelişmeden payını almıştır.(Tunalı,2007:59) "1945-1959" yıllarında bankacılık sistemi büyük bir ivmeyle gelişmeye başlamıştır. Artan yatırımlar ve nüfus, para ve kredi finansmanı ihtiyaçlarını arttırmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda, "Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950)" faaliyete geçirilmiştir. (Zarakolu,1973:55)

1960 ihtilaliyle birlikte askeri iktidarın getirdiği iktisadi planlama, demokrasiye tekrar geçildikten ve merkez sağ partisi olan "Adalet Partisi" iktidara geldikten sonra da devam etmiştir. Birinci, ikinci, üçüncü kalkınma planları 1963-77 yılları arasında uygulamaya konmuştur. 1960-1980 yılları arasında, tüm yatırım ve teşviklere rağmen Türk bankacılık sistemi hedeflenen yatırımlara yeterli finansmanı sağlayacak bir olgunluğa ulaşamamıştır. Bu yıllarda, özel sektör yatırımlarına hız vereceği düşüncesiyle "holding bankacılığı" devlet tarafından teşvik edilmiştir. Bunun sonucunda holding bankaları, özel ticaret bankaları arasında giderek hakim olmaya başlamıştır. Kamunun kaynak ihtiyacı da, büyük ölçüde Merkez Bankası kaynaklarından sağlandığı için, enflasyonu arttırıcı bir etki yaratmıştır. Bu dönemin genel özelliği olan devlet düzenlemeleri bankacılık sektöründe de etkin olarak devam etmiştir. (Korukçu,1998:11)

1980'e kadar devlet eliyle yönetilen ve az sayıda mali araçla çalışmak durumunda olan bankacılık sektörü, 1980 sonrasında liberalleşmeye yönelik adımların atılmasıyla yeni finansal araçlarla donanmış ve bu yenilikler bankacılık denetiminin önemine dikkat çekmiştir. Uygulanan kalkınma politikasıyla uyumlu, "esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz" uygulamalarına geçilmiş, böylelikle yastık altında atıl duran birikimlerin ekonomiye katılması hedeflenmiş, bunun yansısı da mali piyasaların gelişmesi ve liberalleşmesine katkı sağlayan yeni düzenlemeler yapılmıştır.(Akgüç,1989:17)

Türk bankacılık sektörü 1994 senesinde ortaya çıkan krizden büyük yaralar almış ve bu yaralar nedeniyle iflas eden üç banka için tasviye süreci başlatılmıştır. Sektörde toparlanma hızlı başlamış, 95 yılı itibariyle dolar bazında yıllık “%18” lik bir büyüme oranı kaydedilmiştir. Aynı zamanlarda “Uzakdoğu ve Rusya” krizlerle sarsılmış ve bunların küresel piyasaları saran etkileri de, Türk bankacılık sektörünü ve ekonomiyi negatif yönde etkilemiştir. Piyasalar bu etkilerle baş etmeye çabalarken, yaşanan 1999 Marmara depremiyle sorunlar derinleşmiştir. Bankaların aktif yapısı, karlılık ve likiditeleri giderek negatife dönmeye başlamıştır. Tüm bunlar, 2001 yılında yaklaşan krizin ayak sesleri niteliğindedir. (Afşar,2011:8)

Türkiye’de, 2000 yılı Haziran ayından sonra, devlet bankalarında gereken yapısal reformların yapılamaması, yüksek seyreden enflasyon, kamu mal ve hizmet fiyatlandırmalarının enflasyonla birlikte, aynı oranlarda artmasıyla beraber politik istikrarsızlığın da etkisiyle finansal sisteme olan güven sarsılmıştır. Yıl sonuna doğru ise, finansal göstergelerde sorunlar baş göstermiş ve kriz kaçınılmaz olmuştur. Kasım ayında başlayan kriz, nedenlerinin hızla çözümlenemeyip, gerekli yapısal reformların yapılamaması, yüksek yurtiçi talebe bağlı olarak cari açığın büyümesi ve döviz kurlarındaki ciddi problemler de ilave olarak, 2001 yılına kadar artarak devam etmiştir. Türkiye ekonomisi 2001 Şubat ayına gelindiğinde, finansal piyasalarda kıvılcımlanıp hızlı ve ani olarak reel sektöre sıçrayan ikincil bir kriz yaşamıştır. Bu krizin ardından, “Nisan 2001”de ekonomideki aksaklıkları gidermek ve finans sistemini sağlamlaştırmak için “güçlü ekonomiye geçiş programı” uygulamaya konulmuştur. (Arabacı,2018:25)

Bu programın ana hedefi, ekonominin dış müdahalelere karşı güçlendirilmesi, enflasyonun düşürülmesi, devletin borç yükünün hafifletilmesi, iktisadi gelişmenin sağlanması, yapısal değişikliklerin hayata geçirilmesi ve bankacılığın güçlendirilmesidir. Ekonomideki sorunların doğru belirlenmesi ve “2002-2007” yılları arasında uygulanan istikrarlı mücadele sayesinde hedefler büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. “2002-2007” süreci Türk Bankacılık sektörü ve Türkiye ekonomisi açısından bir canlanma ve yeniden yapılanma dönemi olmuştur. Yeni oluşturulan program, doğru hedeflerle ve kararlılıkla uygulanmış, politik istikrarsızlıklar giderilmiş ve sonuç olarak ülkenin ekonomik performansında ciddi iyileşmeler kaydedilmiştir. Bu duruma dünya genelinde ekonomik konjonktürdeki düzelleme ve denge durumu da katkılar sağlamış ve iyileşme sürecini hızlandırmıştır. Enflasyonla mücadele, ilk sıralarda yer almış ve bu amaçla Merkez Bankası’nda kanun değişikliğine gidilmiştir. Yeni düzenlenen kanunla Merkez Bankası’ nın temel görevinin fiyat istikrarını sağlamak ve korumak olduğu belirtilmiş, bankaya araç bağımsızlığı tanınmış ve “Para Politikası Kurulu” hayata geçirilmiştir. (TBB No/262-2008:20)

Eylül 2008’den itibaren küresel ekonomide yaşanan daralma nedeniyle Türkiye ekonomisi de bir durgunluk dönemine girmiştir. Küresel krizin finans sektörüne etkileri 2009 yılında daha net görülmeye başlamıştır. Türk finans kesimine bakıldığında, sistemin temel direği olan bankacılık sektörünün, krizden etkilenen diğer dünya ülkelerine kıyasla bu dönemi çok daha sağlıklı bir şekilde atlattığı ifade edilebilir.(Selçuk,2010:23)

5. KRİZLERDEN ALINAN DERSLER VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Türk ekonomisinde “Kasım 2000 ve Şubat 2001” krizlerinin ardından, Türk bankacılık sistemi büyük bir sarsıntı geçirmiş ve uzun yıllar reel sektörü de etkileyen artçıları devam etmiştir. Şubat ayında krizin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra Nisan’ da bankacılığın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili önlemler alınmış ve yaşanan krizler sonucunda büyük oranda yara alan bankacılık sektörünün daha dirençli bir yapıya getirilmesiyle, problemlerin çözümü hedeflenmiştir.(BDDK,2001:12)

Öncelikli olarak; kamu bankalarını “istikrarsızlık unsuru” olarak görülmeğe çıkartarak, finansal sistemin istikrarını sağlamak ve devlet bütçesine ilave olan yükün azaltılması için, kamu bankalarının da modern özel bankacılık standartlarına getirilmeleri hedeflenmiştir. Bu süreçte öncelikle bankaların kurumsal yapıları iyileştirilmiş ve değiştirilmiştir. Operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında,

kamu bankaları anonim şirket statüsüne kavuşturulmuş, bu bankalara yönelik uygulanacak reformlarla ilgili kararlarda eşitliği sağlamak amacıyla ortak yönetim kurulu oluşturulmuştur. (Coşkun,2015:25)

Türk bankacılık sektöründeki en önemli problemlerden biri de sektörün içerisinde etkin bir gözetim ve denetim mekanizmasının olmamasıydı. Sektörü bir bütün olarak ele alan etkin bir denetim ve gözetim sisteminin yoksunluğu ve bankaların iç denetim de yetersiz kalması sektörde ciddi sorunların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.(Kurban,1997:24) O yıllarda, uluslararası muhasebe ve denetim standartlarının yoksunluğu ve banka bilançolarının bağımsız değerlendirme kuruluşları tarafından denetlenmemesi, dönemin bankaları tarafından açıklanan bilançolarında şeffaflığa şüphe düşürmekteydi. Bunun bir sonucu olarak da, bazen bankaların yayımladığı bilançolarla, uluslararası denetimlerde oluşturulan bilançolar arasında büyük farklar bulunmaktaydı.(Toprak&Demir,2002:11)

Regülasyon ve piyasa disiplini birbirlerine karşı bir alternatif değil, aksine birbirinin tamamlayıcısıdır. Finansal alanlarda, zaman ve süreçlere bağlı olarak yeniliklerin ve realitelerinin kabul edilmesi ve bunlara göre aksiyon alınması büyük önem taşımaktadır. Gelecekte finansal kuruluşların işlem hacimlerinin fazlaşması, araçlar arasındaki engellerin kalkması, “güncel ama çok daha karmaşık” ürünlerin piyasaya sunulması ve finansal uyumlandırmanın artırılması beklenmektedir. Bu ortamda düzenleyici otoriteler iki temel problem konusunda çalışmalılardır. (Sezal,2017:799)

Bunlar;

- Piyasa disiplininin nasıl daha etkin kullanılabilceği?

- Denetim ve düzenleme prosedürlerinin yeni finansal ortama daha etkin adaptasyonunun nasıl sağlanacağı?

Gelecekte bugüne kıyasla daha güçlü bir finansal sistem olacağı kuvvetle muhtemel olmasına karşın, ekonomilerin sistemik krizlere daha yatkın olması da beklenmektedir. Dolayısıyla, alınması gereken ilk önlem, krizlerin etki alanlarını azaltmak ve bu dönemlerde hızlı çözümler önerebilecek olan mekanizmalar üretmektir. Tüm bu hamleler gerçekleştirilirken, sağlam bir finansal sistem için “düzenleyici ve denetleyici” mekanizmaların özgürlüğüne büyük önem verilmelidir. Düzenleyici organların baskı altında olması tüm sistemde bir anda dengelerin değişmesine neden olabilmektedir. Denetim organlarının iyileştirilmesi ve reformlarla yenilenmesi demek krizlerin yaşanmadığı bir finansal ortam anlamına gelmemektedir. Çünkü, piyasaların doğasında “istikrarsızlık” her zaman varolacaktır. (Borio,2014:254)

6. SONUÇ

Dünya piyasaları, sermayenin serbest dolaşımının önündeki engelleri kademeli olarak yıkarak, daha büyük bir piyasa haline gelmiştir. 1970’ lerdeki yoğun regülasyon ve 80’ lerdeki deregülasyonların ardından, 90’ lardan sonra ortaya çıkan küresel finansal krizler, regülasyon tartışmalarını hem “teorik” ve hem de “pratik” düzeyde yoğunlaştırmıştır. Artan finansal entegrasyonla beraber, olası negatif dışsallıkların artması, ulusal piyasaların yanısıra, uluslararası piyasaların da istikrar ve etkinlik kriterlerinin tekrardan düzenlenmesinin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Böylece, finansal regülasyonların rasyonalitesi uluslararası bir boyuta taşınmıştır.(Başçı&Kara,2011,26)

Bunun sonucunda, sermaye hareketleri teknolojinin ve yeni finansal araçların yardımıyla yön değiştirmiş böylelikle piyasaların entegrasyonu sağlanmıştır. Bankacılık sektöründe son 20 yıllık döneme bakıldığında küresel bağlamda çok büyük çalkantılar yaşandığı açıktır. Bu nedenle bankalar finansal risk ve kontrol sistemlerini geliştirmeye ve etkinleştirmeye büyük önem vermektedirler. Enflasyon oranı, bankanın net karının toplam aktiflerine oranı, likidite, kredi riski ve takipteki kredi rasyoları gibi oranların tespit ve takibiyle, krizin tam olarak ne zaman ortaya çıkacağı net olarak öğrenilemese de yaşanan kötü tecrübelerden alınan derslerle önlemler alınması, olası krizlerin tespitinde fayda sağlayacaktır. “Erken uyarı sistemleri” sayesinde, olumsuz bir durumun

oluşumundan önce, ipuçları takip edilerek, bu olumsuzlukların önüne geçilebileceği kanıtlanmıştır. Bu nedenle erken uyarı sistemlerinin etkinleştirilmesi finansal sistem açısından hayati bir rol oynamaktadır.(Özatay,2009:213)

KAYNAKÇA

Afşar,M. (2011). Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Yayınları,Cilt 6, Sayı.2, Eskişehir.

Akgüç,Ö. (1989). Türkiye’ de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Arabacı, H. (2018). Türkiye’ de Bankacılık Sektörü’ nün Gelişimi (2000-2016), Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 2,ISSN:2587-2206,Sayı 3.

Ateş, T& Soyak,A. (1999). Cumhuriyet Dönemi İktisadi Yapı ve Finans Sistemi ve 1923-1946 Döneminde Osmanlı’ dan Günümüze Türk Finans Tarihi, İMKB Yayınları, İstanbul.

Boratav,K.(1988). Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985,Gerçek Yayınevi,İstanbul.

Brandford ,S. & Kucinski ,B. (1988). The Debt Squads: The US,The Banks and Latin America,Zed Books Ltd,London.

Bruno, M. & Tella G.D. (1990). Inflation and Stabilization: The Experience of Israel,Argentina,Brazil,Bolivia and Mexico,The MIT Press, Cambridge,London.

Coşkun,Ö. (2015) “2001-2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması”, Maliye Finans Yazıları Dergisi, Sayı:104.

Çalışkn ,Ö. V. (2014). Uluslararası Finansal Krizler, Ekonomik Yaklaşım Dergisi,Sayı 107.

Feldstein ,M. (1996). Self Protection for Emerging Market Economies,NBER Working Paper Series,NY Pub.

Galbraith, J. K. (1997).,The Greatest Crash 1929,Houghton Mifflin Company,New York.

Kalaycı, İ. (2015). Latin Amerika Krizleri içinde İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi,Editörler:Nadir Eroğlu ve İbrahim Aydın,Orion Kitabevi,Ankara.

Kaminsky, G. & Reinhart ,M. (1999). The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems, American Economic Review,89.

Kansu ,A. (2004). Döviz Kuru Sistemleri,Döviz Krizleri,Türkiye 1994-2001 Krizleri,Derin Yayınları,İstanbul.

Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye’ de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı.

Korukçu,Ü.(1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, Bankalar Birliği Yayınları,Ankara.

Kurba,İ.(1997). İç Denetim Fonksiyonlarının Etkinliği için Kurum içi Düzenlemeler, İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No:13, ,İstanbul.

Marshall ,D. (1998). Understanding the Asian Crises:Systemic Risk As Coordination Failure,Economic Perspectives,Chicago,vol.22.

Ökçün,A. (1981). Türkiye İktisat Kongresi/1923-İzmir:Haberler-Belgeler-Yorumlar,Ankara Üniversitesi S.B.F Yayınları:471, Ankara.

Özatay,F.(2009). Finansal Krizler ve Türkiye,Doğan Kitap, İstanbul.

Özkan, G. (2009). Küresel Finansal Kriz, Uluslar arası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslar arası Güç Dengesine Etkileri, Dora Yayınları:19, 1. Baskı.

- Öztürk ,S. & Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, SDU İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 15 sayı 1, Isparta.
- Palamut, M. (2001). Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1, Yıl 7, sayı 41.
- Parasız, İ. (1998). Türkiye’ de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, 75. Yılda Paranın Serüveni, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Rötheli, F. T. (2010). Causes of Financial Crisis:Risk Misperception,Policy Mistakes,And Banks’ Bounded Rationality, The Journal of Socio-Economics,39(1),US.
- Schwartz ,A. (1995). Systemic Risk and Macroeconomy Research in Financial Services,Greenwich, JAI Press.
- Selçuk,B.(2010). Küresel Krizin Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ISSN: 1309-8020.
- Sezal,L.(2010). Türk Bankacılık Sektöründe Etkin Bir İç Denetim Sistemi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,Cilt:10, Sayı: 53.
- Solomon, R.(1999). Money on the Move: The Revolution in International Finance Since 1980,Princeton,New Jersey.
- Sümer, G. (2016). “Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Kıyaslanması”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/2 (2016) 485-508.
- TBB Anonim, 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’ de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, Yayın No: 262.
- Toprak,M&Demir,O.(2002). Türk Bankacılık Sektörü:Sorunlar,Krizler ve Arayışlar, Ç.Ü.İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 2, Sayı.2.
- Toprak,O.(2012). Refah devleti ve kapitalizm : 2000’li yıllarda Türkiye’de refah devleti,İletişim Yayınları,İstanbul.
- Tunalı H. (2007). Finansal Krizler: Bankacılık Krizleri,Liberty Yayınevi,İstanbul.
- Tunay,B. (2014). Ekonomik Döngüler: Krizler,Durgunluklar ve Türkiye’ye Dair Tespitler, Nobel Yayınları, İstanbul.
- Weeks J. (2009). *The Impact of The Global Financial Crisis on The Economy of Sierra Leone. A Report For Undp Freetown and the Ministry of Finance And Economic Development. Republic of Sierra Leone. Country Study.*
- Yüksel S. (2016). Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama,Akademisyen Kitabevi,Ankara.
- Zarakolu,A. (1973). Cumhuriyet’ in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, TBB Yayın No:61, Ankara.

Medya Kaynakları

- IMF World Economic Outlook Report 2016, (BKZ. <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending>)
- TBB Risk Merkezi Raporları 2011, (BKZ. <https://www.riskmerkezi.org/tr/istatistikler/23>)
- BDDK Temel Göstergeler Raporu 2001, BKZ. <https://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>)